

SASANI ŞAHI FİRŪZ İLE AK HUN HAKANI AKSUNGUR ARASINDAKİ MUHAREBELER

BATTLES BETWEEN SASSANID SHAH FİRŪZ AND WHITE HUN KHAN AKSUNGUR

Ali Hüseyin TOĞAY

Dr., alihuseyintogay25@gmail.com

Makale Bilgisi

Türü: İnceleme makalesi
Gönderildiği tarih: 29 Haziran 2023
Kabul edildiği tarih: 7 Eylül 2023
Yayınlanma tarihi: 25 Aralık 2023

Article Info

Type: Review article
Date submitted: 29 June 2023
Date accepted: 7 September 2023
Date published: 25 December 2023

Anahtar Sözcükler

Ak Hunlar; Sasaniler; Aksungur;
FİRŪZ; Muharebe

Keywords

White Huns; Sassanids; Aksungur;
FİRŪZ; Battle

DOI

10.33171/dtcfjournal.2023.63.2.26

Öz

Bu makalenin amacı, Sasani Şahu FİRŪZ ile Ak Hun Hakanı Aksungur arasındaki muharebelerin temel nedenlerini, FİRŪZ'un Ak Hunlara karşı başarılı olamamasının sebeplerini ve iki lider arasındaki çatışmaların neden haleflerine miras olarak kaldığı gibi sorulara cevap aramaktır. Bununla birlikte iki devlet arasında vuku bulan muharebelerin bilhassa Sasani Devleti üzerine ne gibi etkiler bıraktığını anlamaya çalışmaktır. Miladi 5. yüzyılın sonlarına doğru Aksungur önderliğinde Orta Asya bölgesinde gerek siyasi gerekse de ticari açıdan büyük güce ulaşan Ak Hunlar, doğuda sınır komşuları olan Sasaniler ile çatışma içerisine girmişlerdir. Bu çatışmaların bir önemli nedeni, Sasani Şahu FİRŪZ'un, selefleri zamanında Ak Hunlar ve Sasaniler arasında imzalanan anlaşmaları ihlal ederek, Ak Hun topraklarını ele geçirmek istemesi ile ilgilidir. Bu bağlamda iki devlet arasında iki kritik muharebe yaşanmıştır. Her iki muharebe de Aksungur'un üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. Bu muharebeler sonucunda Aksungur'un siyasi kariyeri parlak bir döneme girerken FİRŪZ'un ise sonunu hazırlamıştır. Belh'ten Sasani başkenti Tisfon'a kadar nüfuzunu yaymaya başlayan Aksungur, Sasani ülkesini adeta avcunun içine alma fırsatını yakalamıştır. Ak Hunların bu gücünü kırmayı başaramayan Sasani idaresi uzun yıllar boyunca Ak Hunların gölgesi altında yaşamaya mahkûm olmuştur. Bu olumsuzluklar dışında nüfuzlu Sasani soylularının da FİRŪZ'un Ak Hunlar karşısında hezimete uğramasından istifade ederek devlet yönetimine müdahil olmaları, Sasani idaresini ciddi şekilde sarsmıştır.

Abstract

The aim of this article is to seek answers to the main reasons of the battles between the Sassanid Shah FİRŪZ and the White Hun Khan Aksungur, the reasons why FİRŪZ could not be successful against the White Huns, and why the conflicts between the two leaders were inherited by their successors. However, it is to try to understand what kind of effects the wars between the two states had, especially on the Sassanid State.

Towards the end of the 5th century AD, the White Huns, who reached great power both politically and commercially in the Central Asian region under the leadership of Aksungur, entered into conflict with the Sassanids, their border neighbors in the East. The main reason for these conflicts is related to FİRŪZ's desire to seize the White Hun lands by violating the agreements signed between the White Huns and the Sassanids during the time of his predecessors. In this context, two critical battles took place between the two states. Both battles resulted in Aksungur's superiority. As a result of this battle, while Aksungur's political career entered a bright period, it prepared the end of FİRŪZ. Aksungur, who started to spread his influence from Balkh to the Sassanid capital Tispon, had the opportunity to take the Sassanid country into his hand. The Sassanid administration, which failed to break this power of the White Huns, was condemned to live under the shadow of the White Huns for many years. Apart from these negativities, the involvement of the influential Sassanid nobles in the state administration by taking advantage of the defeat of FİRŪZ by the White Huns seriously shook the Sassanid administration.

Giriş

Sasaniler ve Ak Hunlar arasındaki münasebetlerin tarihi eskilere dayanmaktadır. Tarihi kayıtlardan öğrendiğimize göre Sasani şahı Behram Gur döneminde (420-438) Ak Hunlar ile önemli bir muharebe yaşandı. Bu muharebe sonucunda Ak Hunlar, Sasaniler tarafından yenilgiye uğratıldı (İbn Miskeveyh, 1373/1994, s. 92; İbnü'l-Belhî, 1385/2006, s. 81; Schippmann, 1396/2017, s. 38). Ardından iki devlet arasındaki sınır bölgesinin Ceyhun Nehri olması konusunda mutabakat sağlandı. Ancak Ak Hunlar, II. Yazdigirt zamanında (439-457) Sasanilerin doğu sınırlarına akınlar yapmaya başladı. Bu akınları bertaraf etmek isteyen Yazdigirt, 454 yılında sefere çıktıysa da bu konuda başarı elde edemedi (Guignes, 1923, s. 201).

Fîrûz dönemine gelindiğinde iki devlet arasındaki kökleşmiş sorunlar tekrar gün yüzüne çıktı. Kaleme alınan çalışma tam da bu konulara yoğunlaşarak, Fîrûz ve Aksungur arasında vuku bulan çatışmaların gerekçelerinin neler olduğuna dikkat çekmektedir. Miladi 5. yüzyılın sonları ile 6. yüzyılın başlarından itibaren Doğu coğrafyası üzerinde güçlü bir siyasi teşekkül olarak ağırlıklarını hissettiren Ak Hunlar, tatbik ettiği başarılı politikalar sayesinde mevcut coğrafyanın siyasi ve ticari dengelerini kendi lehine çevirmeleri sonucunda kısa zamanda devrin diğer devletlerinin dikkatini üzerine çekmiştir. Bu devletlerden biri de Sasanilerdi. Bahsi geçen yüzyıllarda, uluslararası arenada zayıf bir politika takip eden Sasaniler, Ak Hunların hâkimiyeti altında mevcudiyetlerini idame ettirmek zorunda kaldılar. Bu zorunluluk Sasani tahtını, Ak Hunların yardımı ile ele geçirmeyi planlayan Fîrûz döneminden itibaren ortaya çıktı. Bu açıdan mevcut çalışmanın Fîrûz ve Aksungur arasındaki münasebetlerin ilk olarak nasıl başladığı ve hangi yönde seyrettiği konusuna değinmesi önemlidir.

Nihayetinde Ak Hunların desteği ile tahta geçecek olan Fîrûz, rakiplerini bertaraf edip içte otoritesini sağlamlaştırdıktan sonra dış politika alanında etkin bir siyaset takip etmeyi hedefledi. Bu hedefini gerçekleştirmek için de öncelikle Ak Hunların ortadan kaldırılmasını zaruri görmekteydi ve bu konuda bir dizi seferler düzenledi. Bu durum Sasaniler zamanında kaleme alınan *Bundahisn* adlı Pehlevice ana kaynağa da yansımıştır.

Fîrûz'un Aksungur' a karşı harp ilân etmesi ve ardından Ak Hun topraklarına doğru ilerlemesi elbette, Aksungur'un geri adım atmasına sebebiyet vermeyecekti. Aksine Fîrûz'un bu seferine odaklanıp, Sasani ordusuna karşı stratejik hamleler yapacaktır. Bu hamleleri bertaraf edemeyecek olan Fîrûz, büyük bir yenilgiyle yüzleşmek zorunda kalacak ve bu olay da Sasani Devleti'nin özellikle siyasi açıdan

derinden sarsılmasına yol açacaktır. Bu bağlamda Fîrûz'un çağdaşı olan Yeshua Stylites'nin Chronicle (*The Chronicle of Joshua The Stylite*) adlı eserinin ilgili konu hakkında tafsilatlı bilgiler aktarması dikkate değerdir. Fîrûz ve Aksungur arasında cereyan eden muharebeler, Sasani Devleti'ni iktisadi yönden de olumsuz etkileyecektir. Fîrûz'un bu muharebede ağır şekilde bozguna uğraması, Bizans tarihçilerinin gözünden de kaçmamıştır. Bu açıdan Fîrûz dönemine yakın yaşamış olan Procopios'un De Bello (*History of the Wars=Savaşlar Tarihi*) adlı kaynağının, iki lider arasındaki muharebelerin ayrıntılı panoramasını çizmesi kayda değerdir. Bu konuda Theophanes Confessor'un Chronicon (*The Chronicle, Byzantine and near Eastren History Ad 284-813*) adlı eserini de göz ardı etmemek gerekir.

Fîrûz'un Aksungur'a karşı yaptığı ilk seferinde mağlubiyete uğramasına rağmen tekrar ikinci bir sefere kalkışması da sorgulanması gereken bir husustur. Bu hususu Fîrûz'un karakteristik yapısıyla ilişkilendirmeye çalışan Agathias'ın Historia (*Histories*) adlı kaynağı konumuzu yakından ilgilendirmektedir. Fîrûz'un Ak Hunlar ile giriştiği muharebenin elbette bir bedeli olacaktır. Bu bedelin ne olduğu konusunu net olarak aktaran Sebeos'un Patmut'ıwn Sebēosi (*The Armenian History Attributed to Sebeos*) adlı kaynağına bakmak gerekir.

Arap ve Fars tarihçilerinin de iki devlet arasında vuku bulan mücadelelere kayıtsız kalmadıkları görülmektedir. Bu mücadeleleri kaleme aldıkları eserlerinde bazen sathî bazen de teferruatlı biçimde aktaran Arap-Fars tarihçilerin görüşleri de çalışmamız açısından mühimdir. Bu konuda takip edilmesi gereken eserlerin başında; Taberî'nin Tarih-i Taberî'si, Bel'amî'nin *Tarih-i Belamî'si*, Avfi'nin, *Cevâmiu'l-Hikâyat'ı*, Mirhand'ın, *Ravzatu's-Safa fi Sireti'l-Enbiya ve'l-Mülük ve'l-Hulefa C.1*, Seâlibî'nin *Ğureru Ahbâri Mülûki'l-Furs ve Siyerihim'i*, Firdevsî'nin *Şehname'si* ve Dîneverî'nin *Ahbâr'üt-Tivâl'ı* yer almaktadır.

Türkçe literatürde bu konu hakkında bilgi veren eserlerin başında, Enver Konukçu'nun *Kuşan ve Ak Hunlar Tarihi* adlı çalışması gelmektedir. Ancak şu ana kadar doğrudan Fîrûz ve Aksungur muharebesi üzerine odaklanan ayrıntılı bir çalışmanın olmadığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan ilgili çalışma, bahsedilen konuları gerek Sasani gerekse de Bizans, Süryani, Ermeni ve Arap-Fars kaynakları ışığında ele alarak, söz konusu boşluğun doldurulmasına katkı sağlamanın yanı sıra Fîrûz'un Ak Hunlar karşısında neden başarılı olamadığı hakkında da bazı görüşler öne sürmeyi hedeflemektedir.

Bu makalede ilk olarak, Fîrûz'un Ak Hunların desteği ile Sasani tahtını nasıl ele geçirdiği meselesine değinilecektir. Ardından Fîrûz'un, Ak Hunlar ile mücadeleye girişmeden önceki faaliyetleri üzerinde kısaca durulacaktır. Daha sonra Fîrûz'un neden Ak Hunlar üzerine sefer düzenlediği konusuna dikkat çekilecektir. Sonuç bölümünde ise, Fîrûz ve Aksungur arasındaki mücadelelerin değerlendirmesi yapılacaktır.

1. SASANİ ŞAHI FİRÛZ'UN TAHTA ÇIKMASINDA AKSUNGUR'UN YARDIMI

Sasani şahı II. Yazdigirt'in (438-457) ölümünden sonra Fîrûz ve III. Hürmüz adlı iki oğlu arasında taht kavgası yaşanır. Bazı modern eserlerden öğrendiğimize göre, Sistan'da¹ hükümet süren Hürmüz, kardeşi ile yaptığı mücadeleyi kazanarak, Sasani tahtına oturmayı başarır (Christensen,1385/2006, s. 209; Diakonoff,1394/2015, s. 401; Schippmann,1396/2017, s. 38). Ancak Hürmüz'ün zayıf bir yönetim sergilemesi yüzünden annesi Dinek, devlet idaresini eline alır (Christensen,1385/2006, s. 209). Kardeşi ile yaptığı mücadeleyi kaybeden Fîrûz ise Sasani şahı olabilmek için bu sefer güçlü bir devletten yardım almayı planlar (Gömeç, 2020, s. 67; Dursun, 2002, C. 1, s. 6; Altungök, 2012, s. 106). Bu güçlü devletten kasıt, Ak Hun² Türk Devleti'nden başkası değildir. Bel'amî'nin aktardığına göre Fîrûz; Çağaniyan, Toharistan, Kabulistan ve Belh bölgelerini de idare eden Aksungur'un³ yanına giderek ondan yardım talebinde bulunur. Joseph de Guignes bu bilgiden farklı olarak, Fîrûz'un, Soğd⁴ Vadisi'nde ikâmet eden kralın⁵ yanına gittiğini yazar (Guignes,1923, s. 202). Fîrûz, Aksungur'dan gerekli yardımı alabilmek için de kendisini mağdur ve aciz şekilde göstermeye çalışır (Bel'amî, 1353/1974, s. 661-662). Aksungur başta ona

¹ İran ve Afganistan sınırları içinde kalan tarihi bölge.

² Ak Hun ve Eftalit hakkındaki görüşler hakkında bkz. Tezcan, M. (2006). Kusanlar, Akhunlar ve Eftalitler. *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu (31 Ekim-1 Kasım 2002)* içinde (s. 9-57). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

³ Aksungur adı kaynaklarda; Akhshunvâr, Akhshuvân, Khshunvâz gibi değişik şekillerde telaffuz edilmektedir. Belirtilen bu adın, Soğdca "Şah" manasında kullanıldığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, Farsça'da "güzel oyuncu" ve "müzisyen" anlamına geldiği de kaydedilmektedir. Bazı araştırmacılar ise, Akhun hakanı için kullanılan Aksungur ibaresinin bir unvan olduğunu iddia eder (Christensen, 1385/2006, s. 212; Brunner, 1984, C. 1, s. 729-730). Sonuç itibarıyla Aksungur adının Türkçe bir isim olduğu açıktır. Bu açıdan bu ismin kökenini ve anlamını eski İran dillerinde veya modern Farsçada aramak doğru olmaz.

⁴ Soğd coğrafyasının tam olarak nereleri kapsadığı konusu net olarak bilinmemektedir. Sasaniler zamanında kaleme alınan *Şahrestânihâ i Ērânšahr* adlı Pehlevice eserde, Soğd'un yedi bölgeye ayrıldığı ve her bölgenin bir şahı olduğundan bahsedilir. Soğd konusu üzerine muteber çalışmalar yapan Vaissière, Soğd coğrafyası sınırlarının net olarak çizilemediğini; ama güneyinde Amuderya, kuzeyinde ise Sirderya olduğunu ve merkezinde de kaynaklarda "Soğd Nehri" olarak anılan Zerefsan Vadisi'nin yer aldığını ifade eder (Daryae, 2002, s. 18; Vaissière, 2005, s. 6).

⁵ Kuvvetle muhtemel Aksungur kastedilmektedir.

yardım etmek istemez; lâkin Dineverî'nin ifadesiyle Fîrûz'un, kardeşinin zalim birisi olduğunu ve halkına kötü davrandığını söylemesi üzerine Aksungur da, "Tanrı zalimleri sevmez" diyerek ona yardım etme kararı alır (Dineverî, 1371/1992, s. 43; Taberî, 1398/2019, s. 166). Tabii Aksungur'un Sasanilerin iç işlerine müdahil olarak Fîrûz'a yardım etmesinin temelinde siyasi etkenlerin bulunduğu bir gerçektir. Aksungur bu yardımı ile gücünü Sasani yönetimi üzerinde etkin şekilde yaymayı hedeflemiştir. Dineverî, Aksungur'un Fîrûz'a yardım ettiğini teyit etmekle birlikte emrine 30 bin asker verdiği yönünde bir bilgi de aktarır (Dineverî, 1371/1992, s. 43). Aktarılan bu bilgiye ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Zira o zamanda Ak Hunların merkez şehri Belh'te sadece 5 veya 6 bin savaşçı, ikinci önemli Ak Hun şehri Toharistan'da da bu sayıya yakın savaşçı olduğunu dikkate aldığımızda, Aksungur'un Fîrûz'a bu kadar büyük bir orduyu tahsis etmiş olabileceği ihtimali mantıklı gözükmemektedir (Enoki, 1959, s. 1-59; Litvinsky, 1996, s. 141). Ama Fîrûz'un Aksungur'dan yardım aldığı kuvvetle muhtemeldir ve bu yardım sayesinde Sasani tahtına oturmayı başarır.

2. AK HUN VE SASANİ MUHAREBESİ ÖNCESİ İRAN'IN DURUMU

Fîrûz'un iktidarının (459 ve 484) ilk yıllarında Sasani ülkesinde bazı önemli olaylar meydana geldi. Bu olaylardan biri, Albania Krallığı'nın, Sasani hanedanının iç çatışmalarından istifade ederek Sasani yönetimine karşı isyan bayrağı açmasıydı (459).⁶ Bu haberi öğrenen Fîrûz yanına aldığı askerler ile Albania isyanını bastırmaya gitti. Bu isyan hareketini bertaraf etmeyi başaran Fîrûz, ülkesine zaferle geri döndü (Pirniya, 1380/2001, s. 202-202; Daryaae, 2009, s. 24). Ancak bu zaferini kutlamaya fırsat bulamadan, bu sefer Armenia sorunuyla uğraşmak zorunda kaldı. Kendisi, Sasani komutanı Zarmihr'i, Armenia bölgesine göndererek ondan, bu sorunla ilgilenmesini istedi. Zarmihr yanına aldığı Sasani ordusu ile Armenia Kralı Sahak'ı devirip, bu krallığı kontrolü altına almayı başardı (Pirniya, 1380/2001, s. 202). Elbette Fîrûz'un kalıcı olarak Armenia sorununu çözüme kavuşturamadığını vurgulamak gerekir. Bu sorun, Sasanilerin son dönemlerine kadar Sasani şahlarını ciddi şekilde meşgul edecektir.

Kısa vadeli de olsa Albania ve Armenia problemini halleden Fîrûz bu sefer de Kidaritlerin saldırılarını önlemeye yönelik adımlar attı. Sasani şahı, Kidarit Kralı Kungkhas'ı yenilgiye uğratmak için Bizans'tan yardım istediye de gereken desteği göremedi. Ancak kendisi zor da olsa Kungkhas'ı hezimete uğratarak onun Gandahar

⁶ Antik dönemde Doğu Kafkasya bölgesinde egemenlik sürmüş bir krallıktı. Albania adı ilk kez M.Ö. 331 senesinde Persler ve Yunanlılar arasında meydana gelen Gaugamela Savaşı'nda zikredildi. Bu ad, İslami dönemde Arran şeklinde kaydedildi (Chaumont, 1985, s. 806-810).

bölgesine göç etmesini sağladı (Narain, 1990, s. 177). Bu hadise ileride Sasanilerin başına büyük felaketler getirecekti. Çünkü Kidarit Devleti üzerine saldırılar düzenleyen Ak Hunlar, onları egemenliği altına alarak, Sasaniler ile karşı karşıya kalacaklardı.

Fîrûz'un saltanatı yıllarında yaşanan bir diğer mühim olay ise, Sasani ülkesinde yaklaşık yedi yıl süren şiddetli kuraklıktı (Mirhand, 1338/1959, s. 770). Bu kuraklık nedeniyle ülke; sosyal ve ekonomik açıdan zor bir döneme girmişti. Fîrûz, halkın daha fazla sıkıntı yaşamaması için kuraklık yıllarında kimseden vergi almayacağını ilan etmişti. Bu kuraklığa ilişkin kayıtlarda uzun yıllar sonra yağmurun yağması sonucunda Sasani halkının büyük bir sevinç yaşadığı; halkın bu olayı birbirlerinin üzerine su atarak bayram gibi kutladıklarının aktarılması ve bu kutlamanın "Çeşn-i Abrizagān" şeklinde kaydedilmesi yaşanan sorunun büyüklüğünü ortaya koymaktadır (Boyce, 1983, C. 1, s. 247; Christensen, 1385/2006, s. 211). Öte yandan bu kuraklığın yol açtığı ağır iktisadi problemler kolay kolay giderilememişti.⁷ Bu sorun Sasanilerin, Ak Hunlar ile yapacağı muharebede de kendini hissettirmişti.

3. FÎRÛZ VE AKSUNGUR ARASINDAKİ MUHAREBENİN NEDENLERİ

Sasani Şahı Fîrûz otoritesini güçlendirdikten sonra yönünü Ak Hun Hakanı Aksungur'a çevirdi. İki lider arasındaki sorunların temel nedenini ortaya koymak güçtür. Ancak bazı kadim kaynaklar, örneğin Avfi; *Cevâmiu'l-Hikâyât* adlı Farsça eserinde Fîrûz'un, Toharistan bölgesini ele geçirmek istediğini belirterek, Fîrûz'u bu muharebenin müsebbibi olarak görür (Avfi, 1374/1995, s. 141). Avfi'nin aktardığı bu bilgiye ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Zira Fîrûz'un tahta çıktığından itibaren gerek siyasi gerekse de ekonomik sorunlar ile karşılaştığını dikkate aldığımızda onun bahsedilen bölgeyi ele geçirme düşüncesinin pek gerçekçi olmadığı gözükmektedir. Mirhand da Sasani şahının, devlet büyüklerinin uyarılarına rağmen Ak Hun şehirlerine saldırma niyeti taşıdığından bahseder (Mirhand, 1338/1959, s. 770). Ak Hun şehirlerinin ticari açıdan stratejik bir konumda olduğunu düşündüğümüzde, Fîrûz'un özellikle kötü giden Sasani ekonomisini düzeltmek adına bu şehirlere göz dikmiş olma ihtimali mümkündür.

Fakat Taberi bundan farklı olarak, Aksungur'un Lut kavmine mensup olduğunu vurgulayıp onu karalamakla birlikte, egemenliği altındaki halklara kötü davrandığından ötürü bu muharebenin vuku bulduğuna işaret eder (Taberî,

⁷ Fîrûz'un bu kuraklık zamanında Ak Hun saldırılarını durdurmak için Gûrgan Seddi'ni inşa ettiği söylenilir. Bkz. Cihan, 2015, s. 122.

1398/2019, s. 172). Bel'amî de bu konuda Taberi'ye benzer bilgiler kaydeder (Bel'amî, 1353/1974, s. 662). Taberi ve Bel'amî'nin ilgili konuda tarafsız bir anlatım sergilememekle birlikte Aksungur'u karalamak adına onunla alakalı hatalı ve yanlış bilgiler aktardıkları anlaşılmaktadır. Yazarı bilinmeyen *Mücmel üt-Tevârih ve'l-Kısas* adlı eserde, Behram Gur zamanında Ak Hunlar ve Sasaniler arasındaki sulha değinerek, Fîrûz'un bu sulhu ihlal edip Ak Hun topraklarına girmesi sebebiyle muharebenin patlak verdiğini yazar (*Mücmel üt-Tevârih ve'l-Kısas*, 1318/1939, s. 101). *Mücmel üt-Tevârih ve'l-Kısas* yazarının aktardığı bu bilgi aslında tarihi gerçekliklerle örtüşmektedir. Behram Gur ve Ak Hun Hakanı arasında yapılan muharebeden sonra Talkan veya bir diğer görüşe göre, Ceyhun Nehri'nin iki devlet arasında sınır bölgesi olması gerektiği konusunda uzlaşmıştı (Markward, 1371/1992, s. 112; Guignes, 1923, s. 201). Şehnâme yazarı Firdevsî de *Mücmel üt-Tevârih ve'l-Kısas*'a benzer şekilde bilgi aktarır (Firdevsî, 1384/2005, C. 6, s. 20-21). Ancak Fîrûz, selefleri zamanında Ak Hunlar ile yapılan sınır anlaşmasını göz ardı edecektir. Bu konuda görüş bildiren Seâlibî de, Fîrûz'un Aksungur dışında birçok hükümdarı egemenliği altına aldığına değinerek, Fîrûz'un genişleme siyasetine işaret etmektedir (Seâlibî, 1900, s. 371).

Fîrûz ve Aksungur'u karşı karşıya getiren bir başka neden ise, kadim kaynakların hiç değinmediği ancak iki devlet açısından oldukça önemli olan İpek Yolu egemenliği meselesiydi. Bu zamanda Doğu coğrafyasındaki İpek Yolu'nun kritik güzergâhlarını elinde tutan Aksungur, ticari ve iktisadi açıdan büyük kazançlar sağlamaktaydı. Bu yolun önemini yakından bilen Sasaniler, Ak Hunların kontrolündeki İpek Yolu güzergâhlarını ele geçirmek istemekteydiler. Bir başka sebep de Ak Hunların Fîrûz'un tahta çıkmasından itibaren Sasani ülkesinde politik anlamda etkin bir siyaset takip etmeleriydi. Bu durumun Sasani yönetimi tarafından kabullenilmesi mümkün değildi.

4. SASANİ ŞAHI FÎRÛZ'UN AKSUNGUR ÜZERİNE SEFERLERİ

Antik İran tarihi alanında bazı önemli çalışmaları ile tanınan Litvinsky'e göre Fîrûz 460 veya 470 yıllarında toplam üç kez Aksungur ile mücadele eder (Litvinsky, 1996, s. 142). Oysa Fîrûz'un, 484 yılında Aksungur tarafından öldürüldüğünü esas aldığımızda, Litvinsky'nin aktardığı bu tarih aralığına ihtiyatla bakmak gereklidir (Schippmann, 1396/2017, s. 29; Christensen, 1385/2006, s. 212; Markwart, 1371/1992, s. 119, Sinor, 2008, s. 299). Bununla birlikte iki devlet arasında iki kritik muharebe yaşandığı gerçektir. Bazı modern araştırmacılar ilk seferin 464 bazıları ise 465 yılında gerçekleştiğini düşünür (Potts, 2018, s. 295; Schippmann, 1396/2017 s.

78). Bel'ami, Fîrûz'un bu sefer sırasında 50 bin kişilik askeri kuvvete sahip olduğunu belirtir (Bel'amî, 1353/1974, s. 635). Yeshua Stylites'e atfedilen *Chronicon* adlı eserde, Fîrûz'un maddi açıdan da güçlü olabilmek için Bizans'tan önemli miktarda altın aldığı kaydedilir (The Chronicle of Joshua The Stylite, 2000, s. 9; Blockley, 1985, s. 62-74). Ancak Nöldeke bundan farklı olarak Bizans'ın, Hunları (Ak Hun) Sasanilere karşı kışkırttığından bahseder (Nöldeke, 1365/1986, s. 620; Meşkür, 1365/1986, s. 620). Miladi 3. yüzyıldan itibaren Sasaniler ve Bizanslılar arasında ciddi çatışmaların yaşandığını düşündüğümüzde, Bizans'ın gerçekten de Sasanilere yardımcı olduğu ihtimali zayıftır. Buna ek olarak, bu zamanda Bizans İmparatoru Zeno'nun içte büyük sorunlar ile karşı karşıya kaldığını da hesaba kattığımızda Bizans'ın Fîrûz'a maddi açıdan destek veremeyeceği bir gerçektir (The Chronicle Of Joshua The Stylite, 2000, s. 12). Bununla birlikte bazı araştırmacılar, Fîrûz'un 464 ya da 465 yılında Papa I. Leo'ya da bir elçi göndererek ondan yardım talebinde bulunduğu yönünde bilgi verir (Potts, 2018, s. 294). Ancak hiçbir kadim kaynak, Papa'nın Fîrûz'a yardım ettiği konusunda bilgi aktarmaz. Konumuz hakkında önemli bilgiler aktaran Bizans tarihçisi Prokopius da daha önce Bizans İmparatoru Zeno tarafından Fîrûz'a gönderilen Eusebius adlı elçisinin de Sasani şahına eşlik ettiğini yazar (Procopius, 1954, s. 15). Sefere katılan bu elçi, Ak Hunlar karşısında ağır ve onur kırıcı bir yenilgiye uğrayacak olan Fîrûz'un başarısızlığını not edecektir. Muhtemelen Bizans tarihçisi Prokopius da Eusebius'un bu notlarına erişerek ilgili muharebe hakkında bilgiler aktaracaktır (Canepa, 2018, s. 65).

Fîrûz, resmen Ak Hunlar ile muharebe etmek isteğinin somut adımını da iki devlet arasındaki sınır bölgesini sembolize eden kuleyi yıkmakla atacaktır. Bu haberi duyan Aksungur ivedilikle Fîrûz'u uyararak iki devlet arasındaki sınır bölgesinin ihlal edilmemesi gerektiğini iletse de Fîrûz bu ikâza kulak asmayarak yoluna devam eder (Firdevsî, 1384/2005, C. 6, s. 20-21). Aslında Aksungur'dan önce de Med halkından olan bazı gruplar, Fîrûz'u bu seferi konusunda caydırmak için çaba harcadıysa da Fîrûz çoktan her şeyi göze almıştı. Bu açıdan onun bu vurdumduymazlığı pahalıya mal olacaktı. Aksungur, Fîrûz'un bu ilerleyişine karşı çoktan bir tuzak hazırlamıştı. Şöyle ki, Ak Hun topraklarına yaklaşan Fîrûz önce bir grup Ak Hun askeri ile karşılaşır. Ardından firar etmeye başlayan Ak Hun askerlerini kovalamaya başlar. Aslında Ak Hunların, Sasanilere karşı Turan taktiğini uyguladıkları anlaşılmaktadır. Ak Hun askerleri bu taktik sayesinde Fîrûz'u ve ordusunu daha önce hazırladıkları tuzığa doğru çekmesiyle birlikte onlara ağır darbe indirirler (Procopius, 1954, s. 17-19). Böylece Fîrûz'un Ak Hunlar üzerine ilk seferi hüsrarla sonuçlanır. Bu yenilginin sonunda Fîrûz bazı bedeller ödemek zorunda kalacaktır. Bu bedel ise Fîrûz'un

kaybedeceği onur ve parasıyla ilgiliydi. Ak Hunlara esir düşen Fîrûz'un, Aksungur tarafından affedilmesi için önünde diz çökmesi istenilir. Fîrûz bu istek karşısında çaresiz kalınca yanındaki Sasani mübed⁸ üyelerine danışır. Bu üyeler ise, "İranlıların her sabah güneş doğduğunda nasıl ki, güneşin önünde secde ediyorsa, siz de sabaha doğru Ak Hun Hakanın huzurunda, güneşe doğru secde edin ki, herkes sizin Aksungur yerine, ibadet için güneşe secde ettiğinizi anlasın" tavsiyesinde bulunurlar. Fîrûz da bu tavsiyeye uyar ve yapması gereken şeyi yapar (Procopius, 1954, s. 19-21). Bununla birlikte Aksungur'a ağır haraç ödemek zorunda kalır (The Chronicle Of Joshua The Stylite, 2000, s. 11). Bazı araştırmacılar Fîrûz'un 474 yılına kadar Ak Hun ülkesinde rehin kaldığını yazar (Canepa, 2018, s. 65). Litvinsky'e göre Fîrûz, Bizans imparatorluğu tarafından ödenen bir fidye karşılığında serbest bırakılacaktır (Litvinsky, 1996, s. 142). Sasaniler zamanında kaleme alınan *Bundahisn* adlı Pehlevice eserde bu muharebe sonucunda Fîrûz'un, Ak Hunlara gereken haracı ödeyene kadar oğlu Kubad ve kız kardeşinin rehin olarak Ak Hun ülkesinde tutulmasına razı olduğu bilgisi mevcuttur (Bundahišn, 1392/2013, s. 141). Bu bilgi diğer kadim kaynaklar ve modern eserler tarafından tekrar edilmiştir (The Chronicle of Joshua the Stylite, 200, s. 11; Bivar, 1983, s. 214; Nöldeke, 1365/1986, s. 228; hristensen, 1385/2006, s. 212). Ülkesine dönen Fîrûz, rehin tutulan oğlunu kurtarmak için halktan vergi toplamak zorunda kalır ve topladığı tüm vergileri Aksungur'a göndererek rehin tutulan oğlunu kurtarır (The Chronicle of Joshua the Stylite, 200, s. 11). Markward'ın aktardığına göre Fîrûz, Aksungur'a 30 katır gümüş sikke ödemek zorunda kalır (Markward, 1371/1992, s. 124). Sasani şahı ödemiş olduğu bu ücret dışında, Merv-Rud ve Herat bölgelerinin de Ak Hunların egemenliğine girmesine razı olur (Zerrînkûb, 2019, s. 96). Ermeni tarihçi Ghazar P'arpec'i kaleme aldığı eserinde Aksungur ile Fîrûz arasında tekrar bir sorunun çıkmaması için birbirleri ile yaptıkları yazılı ve sözlü bir anlaşmaya işaret eder. Bu anlaşmayla birlikte, Fîrûz bir daha Aksungur ile muharebeye girişmeyeceğine dair sözün yanı sıra yazılı ve resmî olarak mühürlenmiş bir taahhüt verir (Ghazar P'arpec'i, 6. yy/1985, s. 91). İlk defa Ghazar P'arpec'i tarafından aktarılan bu bilgiler, daha sonraki modern tarihçiler tarafından devam ettirilir (Litvinsky, 1996, s. 142). Ancak, Fîrûz çok geçmeden Aksungur'dan bu yenilginin intikamını almak ister (Procopius, 1954, s. 21). Bazı modern araştırmacılar, Fîrûz ve Aksungur arasında meydana gelen bu muharebenin nedenini açıklarken; Fîrûz'un daha önce Ak Hunlar

⁸ Sasaniler zamanında nüfuzlu din adamları. Geniş bilgi için bkz. *Karname-i Erdeşîr-i Babekan*, 2021, s. 85-86.

ile yaptığı anlaşma gereği kızı Concha'yı Ak Hun Hakanına verme konusunda anlaşmıştı, fakat kızı yerine başka birisini Ak Hun ülkesine gönderdiğini, bu durumu öğrenen Aksungur'un da Sasanilere karşı harp ilân ettiğini yazarlar (Guignes, 1923, s. 203; McGovern, 1939, s. 412; Litvinsky, 1996, s. 142; Potts, 2018, s. 295). Ancak bazı araştırmacılar bundan farklı olarak Ak Hun Hakanının hemen Sasanilere harp ilân etmediğini, Fîrûz'dan bu sefer kendi ordusunu eğitecek uzman kişiler göndermesini istediği bilgisini verirler. Fîrûz da Ak Hunlara 300 uzman gönderir. Fakat Aksungur kendisine gönderilen bazı uzmanları öldürür bazılarını ise sakatlayarak Fîrûz'a gönderir ve ayrıca Fîrûz'a hitaben gönderdiği mektupta, yaşanan bu olayların nedenini, onun kendisini hile ile kandırmaya çalışmasına bağlar. Ardından Fîrûz ve Aksungur arasında ikinci muharebe vuku bulur (Pirniya, 1380/2001, s. 202-203; Konukçu, 1973, s. 202-203). Tabii modern tarihçilerin aktardığı bu bilgilerin doğruluğunu ispatlamak güçtür. Zira ikinci muharebenin temel sebebi, Fîrûz'un kendi kızını Aksungur'a göndermemesi değil, onun daha önce Aksungur karşısında aldığı ağır yenilgiyi telafi etmek istemesiyle alakalıydı. Ghazar P'arpec'i eserinde: “*Sasani yöneticileri ve özellikle İspehbed'in,⁹ Bahram'ın Aksungur üzerine sefer yapılmaması konusunda Fîrûz'u sert şekilde uyardıklarını; ancak Fîrûz'un bu uyarılara karşılık kibirli bir ifadeyle, sahip olduğum askerlerimin büyüklüğü ile Aksungur'u yenilgiye uğratacağım*” bilgisini aktarır (Ghazar P'arpec'i, 6. yy/1985, s. 191). Agathias, Firuz'un daha önceki yenilgiye rağmen kendisine yapılan uyarılara kulak asmamasının nedenini onun sağduyudan uzak ve hırslı yapısına bağlar (Agathias, 1975, s. 130).

Fîrûz, Ak Hunlar üzerine yapacağı son seferi sırasında büyük bir ordu toplar (Rezakhani, 2017, s. 125). Bazı kadim kaynaklar Fîrûz'un bu seferinin, Ak Hun ülkesinde nasıl yankı uyandırdığı hakkında hikâye tarzında bir anlatım sunar. Mirhand'ın *Ravzatu's-Safa* ile Avfi'nin *Cevâmiu'l-Hikâyât* adlı eserleri buna örnektir. Bu kaynaklar, Aksungur'un, Fîrûz'un Ak Hun topraklarına saldıracağını duyunca danışmanları ile meşveret ettiğini yazar. Devamında Aksungur, “Fîrûz'un ordusuna karşı mücadele edecek güce sahip değiliz” açıklamalarında bulunan danışmanlarına, “o zaman onları nasıl hezimete uğratabiliriz?” sorusunu sorar. Danışmanlardan biri, Fîrûz tehlikesini bertaraf edebileceğini söyleyerek, Aksungur'dan, Fîrûz'un yanına gitmek için izin ister. Aksungur da ona bol miktarda para vererek gönderir. Bu danışman, yolda bir elini keserek, Fîrûz'un önüne çıkar. Bu durumu gören Fîrûz, yaralı kişi ile sohbet ederek, neden elinin kesildiğini sorar. Ak Hunlu casus da,

⁹ Sasani ordu teşkilatı içerisinde görev yapan yüksek rütbeli komutanlar için kullanılan unvandır.

“kralımın sizinle savaşmaması için ona çok tavsiyede bulundum ve daha sonra sizi yenmenin mümkün olamayacağını da belirtince, bir elimi kesti” şeklinde cevap verir. Ardından Fîrûz ve ordusunu Aksungur’un bulunduğu yere götürebileceğini söyler. Fîrûz da ona inanıp, yola koyulur. 20 gün boyunca bir çölden geçmek zorunda kalırlar. 50 bin asker ile çıkılan yolda sadece 1.000 asker hayatta kalır. Sasanilerin bu kötü durumundan istifade eden Ak Hun Hakanı ani bir saldırı ile Fîrûz’u önceden hazırladığı derin hendeklerin içine düşürür (Avfi, 1374/1995, s. 141-144; Mirhand, 1338/1959, s. 771; Ya’kübî, 1382/2003, s. 201; Theophanes, 1997, s. 189). Tabii Ravzatu's-Safa ve Cevâmiu'l-Hikâyât adlı kaynakta hikâyeye tarzında anlatılan bilgilerin tarihi objektiflikten ve gerçeklikten yoksun olduğunu ifade etmek gerekir. Ancak Ak Hun Hakanının gerçekten de düşmanına karşı stratejik hamleler yaptığı aşikârdır. Özellikle derinliği 20 metre, genişliği ise 10 metreden oluşan hendekleri hazırlatması bunun bir kanıtıdır (Seâlibî, 1900, s. 373). Belh yakınlarında meydana gelen bu muharebe sonucunda çok sayıda Sasani askeri öldürülür (Nöldeke, 1365/1986, s. 228; Schippmann, 1396/2017, s. 49). Sasanilerin temel kaynakları arasında yer alan *Bundahisn* adlı Pehlevice kaynaktan da öğrendiğimize göre bu muharebe Ak Hunların lehine sonuçlandı (Bundahišn, 1392/2013, s. 173; Dadeği, 1392/2013, s. 141). Aksungur’un bu muharebede başarılı olmasının birkaç nedeni bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi, Ak Hunların güçlü bir orduya sahip olmasının yanı sıra ok atmada da oldukça maharetli olmalarıydı. Buna ek olarak etkin bir süvari birliğine sahiptiler (Litvinsky, 1996, s. 142). Ak Hunların, düşmanlarına karşı kurdukları tuzaklar da aslında önemli hamlelerdi (Theophanes, 1997, s. 189; Procopius, 1954, s. 21). Fîrûz’un bu tuzaklara karşı korunmak için gerekli tüm keşif önlemlerini almış olması gerekirken, doğruca kendisi için iyi şekilde kamufle edilmiş bir dizi çukura doğru ilerlemesi, onun askerî açıdan ne kadar yanlış hamleler yaptığını gösterir (Agathias, 1997, s. 189-190). Tuzaklar dışında Aksungur’un güçlü bir istihbarat ağına da sahip olması muharebenin sonucunu etkilemiştir. Bir başka nedenini Ghazar P'arpec'i ifade eder. P'arpec'i, Sasani Komutanı Zarmihr Hazarawuxt’in ifadelerine yer vererek, “*Fîrûz nefisine düşkün olması ve Ak Hunlar ile yapacağı seferler konusunda kendisine yapılan hiçbir ikâzı ciddiye almaması sonucunda, sadece kendisinin ölümüne sebep olmadı, aynı zamanda ülkemizin de büyük zararlara uğramasına neden oldu*” (Ghazar P'arpec'i, 6. yy/1985, s. 92) der. Sasani ordusunun Ak Hunlar haricinde bu zamanda farklı coğrafyalarda da muharebe etmesi, Ak Hun ve Sasani mücadelesinin seyrine etki etmiştir. Mesela Fîrûz’un ölümünden sonra Sasani idaresinde etkin rol oynayacak olan Zarmihr Hazarawuxt adlı komutan, Fîrûz’un Aksungur ile muharebe ettiği sırada Iberia

bölgesinde savaşla meşguldü. Son olarak, Sasani ordusunun henüz bu muharebeye hazır olmadığı da bir gerçektir. Çünkü Sasani ülkesi Fîrûz zamanında birkaç yıl boyunca büyük kuraklıkla yüzleşmişti ve bu kuraklık Sasani Devleti'nin sosyal ve ekonomik yapısını olumsuz yönde etkiledi (Mirhand, 1338/1959, s. 770). Bu olumsuz etki, özellikle Fîrûz'un Ak Hunlar ile yaptığı ilk muharebede yenilgiye uğraması ve onlara ağır vergiler ödemek zorunda kalmasıyla daha da artmıştı. Fîrûz'un tüm bunları hesaba katmayarak Ak Hunlar üzerine sefere çıkması onun sonunu hazırladı ve Fîrûz muharebe sırasında hendeğe düşerek hayatını kaybetti (Agathias, 1997, s. 130). Fîrûz dışında sekiz çocuğunun da onunla birlikte öldüğü söylenir (Sebeos, 1999, s. 5). Oysa Prokopius bundan farklı olarak, Fîrûz'un bu sefer sırasında otuz oğlundan sadece biri dışında (Kubad), hepsini yanında sefere götürdüğüne işaret eder (Procopius, 1954, s. 21). Bu arada Ak Hun askerlerinin, hendeğe düşerek hayatını kaybeden Fîrûz'un cesedini çıkarttığını ve cebinden hazinelerinin saklı olduğu yeri gösteren kâğıdı aldıktan sonra onu toprağa gömdükleri konusunda bir rivayet anlatılır (Avfi, 1374/1995, s. 143). Prokopius da Fîrûz'un, ölmeden kısa süre önce kulağında bulunan ve o dönemde hiçbir kralın sahip olmadığı inciden yapılan değerli küpesini bir yere attığını ve daha sonra Ak Hun askerleri tarafından bulunan bu küpenin, Bizans tarafından satın alınmak istediğini ancak; rivayete göre Ak Hunların bu küpeyi, ileride Sasani şahı olacak olan Kubad'a satacağını kaydeder (Procopius, 1954, s. 21; Theophanes, 1997, s. 189-190). Sonuç olarak, Aksungur karşısında hezimete uğrayan Sasani ordusu Ak Hun coğrafyasından çekilmek zorunda kalır. Buna paralel olarak, Ak Hunların, Sasani sınırlarına yakın bölgeleri kontrolü altına alması, Sasani Devleti'nin toprak kaybına uğramasına neden olur. Bununla birlikte Sasani ülkesindeki iç çatışmalar artar.

Bu durumdan istifade eden nüfuzlu Sasani komutanları ve soyluları, devlet yönetiminde etkin olmaya başlar. Örneğin Fîrûz'un ölüm haberini duyan Zarmihr adlı Sasani komutanı, ivedilikle Sasani ülkesine gelerek, Fîrûz'un kardeşi Balaş'ı, Sasani tahtına çıkarır (484-488) (Ghazar P'arpec'i, 6. yy/1985, s. 92; Agathias, 1997, s. 130; Beyani, 2020, s. 105). Balaş tahta çıktıktan sonra Sistan hâkimi olan Sohra adlı yöneticiyi, Ak Hunlar ile müzakere yapması için görevlendirir. Sohra, Aksungur ile görüşerek, daha önce Ak Hunlar tarafından esir edilen Fîrûz'un eşi, kızı ve diğer aile üyelerinin serbest bırakılmasını ve karşılığında ise yıllık haraç ödeyeceğini taahhüt eder. Aksungur da bu teklifi kabul ederek esirleri, Sohra ile birlikte Sasani ülkesine gönderir (483-485). Böylece iki devlet arasında sulh yapılır. Balaş iki yıl boyunca Ak Hunlara gerekli olan haracı gönderir (Mücmelü't-Tevârih ve'l-kısas, 1318/1939, s. 101-102; Pirniya, 1380/2001, s. 204). Ancak Seâlibî, Taberi, Mirhand

ve bazı modern araştırmacılar bundan farklı olarak; Sohra'nın, Ak Hunlar ile muharebe etmek için büyük bir orduyla sefere çıktığından ve Aksungur'a tehdit dolu bir mektup gönderdiğinden bahseder (Seâlibî, 1900, s. 371; Mirhand, 1338/1959, s. 772, Taberî, 1398/2019, s. 173; Konukçu, 1973, s. 819) Hatta Ya'kübî, Seâlibî ve Mirhandı; Ak Hun Hakanının, Sohra ile sulh yapmak istediğini, ancak Sohra'nın da bu sulhun olabilmesi için daha önce Ak Hunlara esir düşen bazı hanedan üyelerinin serbest bırakılması şartını koyduğunu yazar (Ya'kübî, 1382/2003, s. 201; Mirhand, 1338/1959, s. 772; Seâlibî, 1900, s. 371). Kadim kaynakların Sasani komutanı Sohra'yı, Aksungur karşısında efsaneleştirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu husus tarihî gerçeklerle uyuşmamaktadır. Çünkü Aksungur'un, Fîrûz karşısında büyük zafer kazanması sonucunda Sasaniler buhranlı bir döneme girer. Bu durumdan yararlanan mübedân ve bozorgan¹⁰ üyeleri devlet yönetiminde büyük güç elde ederler (Daryaae, 2009, s. 28). Bu açıdan Sasani komutanı Sohra, Aksungur üzerine sefere çıkma veya ona tehdit içerikli bir mesaj gönderme gücüne sahip değildi.

Sonuç

Ak Hun ve Sasani rekabeti bilhassa Fîrûz zamanında ivme kazandı. Fîrûz'un, Aksungur gibi güçlü bir lidere karşı mücadele etmesi, onun ölümüne sebep olmuş ve akabinde Sasaniler içte ve dışta ağır bedeller ödemek zorunda kalmıştır. İçte merkezi otoritenin bozulması dışta ise Ak Hunlar dışında diğer devletlerin de saldırılarına karşı korunmasız kalınması, Sasani yönetimini güç durumda bırakmıştır. Buna rağmen Aksungur'un Fîrûz'a karşı kazandığı zaferlerin, Sasani Devleti'nin yıkılmasına zemin hazırladığını ifade etmek pek doğru sayılmaz. Ancak Sasanilerin Akhunlar tarafından ağır şekilde bozguna uğratılması, Sasani Devleti'nin özellikle siyasi ve ekonomik açıdan buhranlı bir döneme girmesine neden olmuştur. Buna karşılık Aksungur'un Sasanilere karşı kazandığı başarılar sayesinde kendi iktidarını güçlendirmesinin yanı sıra Akhunların hâkimiyet alanının genişlemesine ve onların doğu ve batı dünyası üzerinde daha aktif bir politika takip etmesinin önünü açmıştır.

Aksungur'un Sasani Devleti'ni uzaktan kontrolü altına almak istemesi aslında, Ak Hun gücünün Sasani ülkesinde kökleşmesini engellemiştir. Bu çalışmanın bütününden de anlaşılacağı üzere, Aksungur'un Sasani ülkesini tamamen ele geçirme gibi bir hedefinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Çünkü eğer böyle bir hedefi olmuş olsaydı, orduları ile İran ülkesine gelip, Sasani hanedanına son verebilir ve böylece Sasani sorununu kökten halledebilirdi. Onun asıl amacı, Sasanilerin

¹⁰ Sasaniler döneminde bilhassa siyasi açıdan nüfuzlu Sasani soyluları için kullanılan bir unvandı.

kendisine haraç ödemesi ve elbette Sasani şahlarının, iki devlet arasındaki sınırları ihlal etmemesiydi. Ancak bu Sasaniler açısından kabul edilebilecek bir durum değildi. Sasanilerin, Ak Hunlardan aldığı ağır hezimetlere rağmen çok da uzun olmayan bir süre içerisinde tekrar eski güçlerine ulaşmaları, Ak Hunlar açısından iyi sonuçlar doğurmayacaktır. İki devlet arasındaki çatışmalar, Sasanilere altın çağını yaşatacak olan Hüsrev Anuşirvan dönemine kadar sürecektir. Bu dönemden sonra Ak Hun defteri Sasaniler açısından tamamen kapanmış olacaktır.

Kaynakça

- Agathias. (1975). *Histories*. (J. D. Frendo, Çev.). Berlin-New York: Walter de Gruyter
- Avfi. (1374/1995). *Cevâmiu'l-Hikâyât*. Tahran: İntişârât-î Sohen.
- Altungök, A. (2012). *İslam Öncesi İran'da Devlet ve Ekonomi*, Konya: Hikmet Yayınevi.
- Beyani, Ş. (2020). *Eşkanilerin (Partların) Düşüşü ve Sâsânilerin Yükselişi*. (A. H. Toğay, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Bivar, A. D. H. (1983). The History of Eastern İnan. E. Yarshater (Ed.). *The Cambridge History of İnan* içinde (s. 181-231). New York: Cambridge University.
- Blockley, R. C. (1985). Subsidies and Diplomacy: Rome and Persia in Late Antiquity. *Phoenix*, 9, 62-74.
- Boyce, M. (1983). Ābrizagān. *Encyclopædia Iranica* (C. I, s. 247). New York: Bibliotheca Persica Press.
- Brunner, C. J. (1984). Akşonvār. *Encyclopaedia Iranica* (C. 1, s. 729-730). New York: Bibliotheca Persica Press.
- Canepa, M. P. (2018). Sasanian İnan And The Projection Of Power İn Late Antique Eurasia: Competing Cosmologies And Topographies Of Power. N. D. Cosmo (Ed.). *Empires and Exchanges in Eurasian Late Antiquity Rome, China, İnan, and the Steppe, Ca. 250–750* içinde (s. 54-69). Cambridge: Cambridge University Press.
- Cihan, C. (2015). Türk Akınlarına Karşı Sasanilerin İnşa Ettiği Gürgan Seddi (Seddi İskender). *Turkish Studies*, 10(5), 107-130.
- Chaumont, M. L. (1985). Albania. *Encyclopaedia Iranica* (C. 1, s. 806-810). New York: Bibliotheca Persica Press.
- Christensen, A. (1385/2006). *İnan Der Zaman-ı Sâsânîyân*. (R. Yasmi, Çev.). Tahran: İntişârât-ı Seda.

- Dadegi, F. (1392/2013). *Bundahišn*. (M. Bahar, Çev.). Tahran: Neşri Tus.
- Gömeç, S. (2020). Türk Tarihinde Ak Hun-Avar-Juan-Juan Meselesi ve Ak Hunlar Hakkında Bir Özet. H. H. Şahin (Ed.). *Hindistan ve Türk Tarihi-Kültürü Araştırmaları* içinde (s. 63-76). İstanbul: Bilge ve Sanat Yayınları.
- Guignes, J. (1923). *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Batı Tatarlarının Tarih-i Umumisi*. (H. C. Yalçın, Çev.). İstanbul: Tanin Matbaası.
- Daryaae, T. (2009). *Sāsānīan Persia, the Rise and fall an Empire*. London: Oxford Press.
- Daryaae, T. (2002). *Šahrestānīhā ī Ērānšahr, A Middle Persian Text on Late Antique Geography, Epic and History in Persian*. California: Mazda Publishers.
- Diakonoff, M. M. (1394/2015). *Tarih-i İnan-ı Bastan*. (R. Erbab, Çev.). Tahran: İntişarat- i Bungāh.
- Dursun, A. A. (2002). Akhunlar (Kionit/Hyon) ve Eftalitler Çağında Maverāünnehir ve Horasan'da Türkler. *Türkler Ansiklopedisi* (C. 1, s. 831-844). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ebū Ali Bel'amī. (1353/1974). *Tarih-i Bel'amī*. M. T. Bahar ve M. P. Genabadi (Tashih eden). Tahran: İntişârât-î Zavar.
- Ebu Hanife Dineverī. (1371). *Ahbār'üt-Tivāl*. (M. Damğani, Çev.). Tahran: İntişârât-ı Bünyad-ı Ferheng.
- Ebū Mansūr Seālibī. (1900). *Ğureru Ahbāri Mülūki'l-Furs ve Siyerihim*. H. Zotenberg (Yay. haz.). Paris: Imprimerie nationale.
- Ebul Kasım, Firdevsī. (1384/2005). *Şehname* (Cilt 6). C. H. Mutlak ve M. Umidsālār (Tashih eden). New York: Bunyād-ı Mirās-ı İrān.
- Enoki, K. (1959). On the Nationality of the Ephthalites. *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko*. 18,1-58.
- Ghazar P'arpec'i (1985). *Ghazar P'arpec'i's History of the Armenians*. (R. Bedrosian, Çev.). New York: Sources of the Armenian Tradition
- İbn Miskeveyh. (1373/1994). *Tecāribü'l-Ümem ve Te'ākübü'l-Himem fī Ahbāri Mülūki'l-Arab ve'l-Acem*. (Y. Kelanteri ve R. A. Nejad. Çev.). Meşhed: Neşri Tus.
- İbn Vâzih el-Ya'kübī. (1382/2003). *Tarih-i Ya'kübī*. (M. İ. Ayeti, Çev.). Tahran: İntişârât-î İlmi Ferhengi.

- İbnü'l-Belhî. (1385/2006). *Farsname*. R. A. Nicholson (Yay. haz.). Tahran: İntişârat-î Esatir.
- Kârnâme-i Erdeşîr-i Bâbekân (Erdeşîr-i Bâbekân Destanı)*. (2021). (A. H. Toğay, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Konukçu, E. (1973). *Kuşan ve Ak Hunlar Tarihi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Litvinsky, B. (1996). The Hephthalite Empire. B. A. Litvinsky, Co- Z. Guang-da, R. S. Samghabadi (Ed.). *History of Civilizations of Central Asia* içinde (s. 138-154). Paris: UNESCO.
- Markwart, J. (1371/1992). *İranşehr Ber Mebâni-i Coğrafya-yi Moses Khronetsi*. (M. Mirahmedi, Çev.). Tahran: İntişârat-î İttilâat.
- McGovern, W. M. (1939). *The Early Empires of Central Asia: A Study of the Scythians and the Huns and the Part They Played in World History*. Carolina: The University of North Carolina Press.
- Meşkûr, C. (1365/1986). *Tarih-i Siyasi-i Sâsâniyân*. Tahran: İntişârat-î Dünya.
- Mirhand. (1338/1959). *Ravzatu's-Safa fi Sireti'l-Enbiya ve'l-Mülük ve'l-Hulefa*. Tahran: İntişârat-î Hayyam.
- Muhammed b. Cerîr Taberî. (1398/2019). *Tarih-i Taberî*. (E. Pâyende, Çev.). Tahran: İntişârat-ı Esatir.
- Mücmelü't-Tevârih ve'l-kısas*. (1318/1939). M. Ş. Bahar (Yay. haz.). Tahran: Kelâle-i Hâver.
- Narain, A. K. (1990). Indo-Europeans in Inner Asia, *the Cambridge History of Early Inner Asia* içinde (s. 151-177). Cambridge: Cambridge University Press.
- Nöldeke, T. (1378/1999). *Tarih-i İraniyan ve Arapha Der Zaman-ı Sâsânîyan*. (A. Zeryab, Çev.). Tahran: İntişârat-ı Asar-i İlmi.
- Pirniya, H. (1380/2001). *Tarih-i İran Kabl'ez İslam*. Tahran: İntişârat-î Nâmek.
- Potts, D. (2018). Sasanian Iran and Its Northeastern Frontier: Offense, Defense and Diplomatic Entente. N. D. Cosmo (Ed.). *Empires and Exchanges in Eurasian Late Antiquity Rome, China, Iran, and the Steppe* içinde (s. 287-301). Cambridge: Cambridge University Press.
- Procopius. (1954). *History of the Wars*. (H. B. Dewing, Çev.). London: Leob Classical.

- Rezakhani, K. (2017). *ReOrienting the Sāsānians East Iran in Late Antiquity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Schippmann, K. (1396/2017). *Mebânî-i Tarih-i Sāsānîyan*. (K. Cihandari, Çev.). Tahran: İntişârât-ı Farzan.
- Sebeos. (1999). *The Armenian History Attributed to Sebeos*. (R. W. Thomson ve J. H. Johnston, Çev.). Liverpool: Liverpool University Press.
- Sinor, D. (2008). The Establishment and Dissolution of the Türk Empire. D. Sinor (Ed.). *The Cambridge History of Early Inner Asia* içinde (s. 285-313). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tezcan, M. (2002). Kuşanlar, Ak Hunlar ve Eftalitler. *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu* içinde (s. 1-57). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- The Chronicle of Joshua the Stylite*. (2000). (F. R. Trombley ve J. W. Watt, Çev.). Liverpool: Liverpool University Press.
- Theophanes Confessor. (1997). *The Chronicle, Byzantine and near Eastren History Ad 284-813*. (C. Mango ve R. Scott, Çev.). Oxford: Clarendon Press.
- Vaissière, D. E. (2005). *Sogdian Traders: A History*. (J. Ward, Çev.). Leiden: Brill Publishers.
- Zerrinküb, A ve Ruzbeh, Z. (2019). *Sāsānîlerin Siyasi Tarihi*. (A. H. Toğay, Çev.). İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

Summary

Relations between the Sassanids and Akhuns will enter a difficult period, especially during the time of Firuz. Hormizd succeeded to sit on the Sassanid throne by winning the fight with his brother Firuz. However, Firuz did not give up due to this failure and continued to struggle with his brother. He sought help from White Hun king Aksungur, who had reached superpower in the Central Asian region, in order to be successful in the war he would make with Hormizd. In return for this help of Aksungur, Firuz promised Aksungur that the Sassanid and White Hun border would not be violated, although he would pay taxes to Aksungur.

Firuz, who received the help he wanted from Aksungur, succeeded in sitting on the Sassanid throne by acquiring his opponents. In the first years of his reign, he started to get along well with the White Huns. Meanwhile, Firuz achieved significant success by solving internal and external problems. However, Firuz later forgot about Aksungur's help and decided to go on a campaign against the White Huns. There are several reasons why Firuz wanted to go on a campaign against the White Huns. One of these reasons was that Firuz wanted to break the influence of White Hun in Iran after he came to the throne with the support of White Hun, and the second reason was that the Sassanids wanted to seize the commercial wealth of the White Huns, who held the critical routes of the Silk Road in the Eastern geography. In this context, fierce battles took place between the two states. The first expedition of Firuz against the White Huns took place in 464 or 465. Firuz will take the move that he will officially want to fight with the Akhuns by destroying the minaret, which symbolizes the border region between the two states. Hearing this news, Aksungur immediately warns Firuz and conveys that the border area between the two states should not

be violated, but Firuz ignores this warning and continues on his way. In fact, even before Aksungur, the Sassanid rulers had warned Firuz not to go on a campaign against the White Huns; but Firuz did not listen to these warnings. White Hun king Aksungur due to the wrong strategies he applied during this expedition heavily defeated Firuz. At the end of this defeat, Firuz will have to pay some price. This price was related to the honor and money that Firuz would lose. Firuz, who was captured by the White Huns, is asked to kneel before Aksungur to be forgiven. After this defeat, Firuz promised to give annual tax to the Akhuns. However, he had to surrender several cities close to the border region of the Sassanids to the White Huns. It refers to a written and verbal agreement between Aksungur and Fîrûz so that a problem does not arise again. According to this agreement, Firuz made a written commitment that he would not wage war with Aksungur again, and he also made a promise as well as officially sealing this commitment. Firuz, who returned to his country with a great defeat, started preparations for a second expedition again. The reason for this second battle between the two states was related to Firuz's desire to make up for his heavy defeat against Aksungur. According to the sources, Firuz advanced to Akhun lands with a large army. Aksungur, who was aware of Firuz's campaign, won success against Firuz for the second time thanks to the successful strategies he applied against Firuz and his army.

As a result of this battle, Firuz lost his life. Many Sassanid soldiers were also killed. Aksungur, who won a great victory against the Sassanids, achieved some political and economic gains. As a political gain, the White Huns, although their lands expanded, also reached an effective position on the Sassanid administration. An example of economic gain was the heavy taxes that the White Huns would receive from the Sassanids every year. Of course, as a result of these, the Sassanids entered a period of depression in terms of political, social and economic. The Sassani nobles, who took advantage of Firuz's defeat against the White Huns, and then his murder, began to be active in the state administration.

This study aims to focus on the backgrounds and causes of the battles between the Sassanids and White Huns, the combat strategies of the two leaders against each other, the development of the battles and finally the results.